

OUDE MOLSTRAAT 20 TE DEN HAAG

Archisto

BUREAU VOOR BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORIE

INHOUD

Inhoud	1
Voorwoord	2
Redengevende omschrijving rijksmonument	2
Overzicht	3
Geschiedenis	5
Omschrijving en analyse	15
Exterieur	15
Interieur	19
Samenvatting bouwgeschiedenis en conclusie	36
Waardestelling	37
Bronnen	40
Bijlage	41

VOORWOORD

In opdracht van Stadsherstel Den Haag heeft Archisto bureau voor bouw- en architectuurhistorie een cultuurhistorische verkenning met waardenstelling uitgevoerd van Oude Molstraat 20 te Den Haag. Doel van het onderzoek is om in grote lijnen de monumentale waarden van dit pand in beeld te brengen. Het pand is van rijkswege beschermd.

Tijdens het bezoek aan het pand was de eerste verdieping niet toegankelijk, en daarom slechts in grote lijnen omschreven. Een bouwhistorische waardering van deze verdieping kon daarmee ook niet worden opgesteld en is daarmee niet opgenomen in dit rapport.

Het onderzoek ter plaatse, en de uitwerking tot dit rapport zijn uitgevoerd door ondergetekende, evenals een deel van het archiefonderzoek. Het kadastronderzoek was in handen van Janjaap Luijt. Louise Hasseley Kirchner redigeerde de tekst.

Dank aan Stadsherstel Den Haag voor de opdracht, en voor de prettige samenwerking. Omdat huidige plattegronden tijdens het onderzoek niet voorhanden waren, zijn door Archisto op basis van de meest recente plattegronden in combinatie met onderzoek ter plaatse schetsmatige plattegronden gemaakt. Deze zijn in dit rapport opgenomen om een overzicht van de bouwlagen te kunnen geven en deze zijn gebruikt als onderlegger van de waarderingsplattegronden. Zonder nadere vermelding zijn de afbeeldingen afkomstig van Archisto.

drs. Feyoena Grovestins
bouwhistoricus BNB
Amsterdam, juni 2023

Bureau voor Bouw- en Architectuurhistorie
www.archisto.nl

REDENGEVENDE OMSCHRIJVING RIJKSMONUMENT

Rijksmonument nr. 17861.

Datum inschrijving: 23 juli 1981

Redengevende omschrijving: In oorsprong twee panden, samengetrokken achter een lijstgevel van midden 19e eeuws karakter ter breedte van vier vensterassen. Twee verdiepingen met t-vensters; twee parallel lopende schilddaken. De vensters van de tweede verdieping bezitten gietijzeren raamhekjes met meandermotief. Houten winkelpui, gedateerd 1877 op natuurstenen sokkel. Inwendig 19e eeuwse destilleerderij: ijzeren koelvat en koperen destilleervat met koperen helm en een houten filter; drie houten cognacvaten waarvan twee vervaardigd door de fa.Planat & Co. In deze ruimte een gietijzeren zuiltje ter ondersteuning van de balkenzolder van de eerste verdieping.

OVERZICHT

Situering

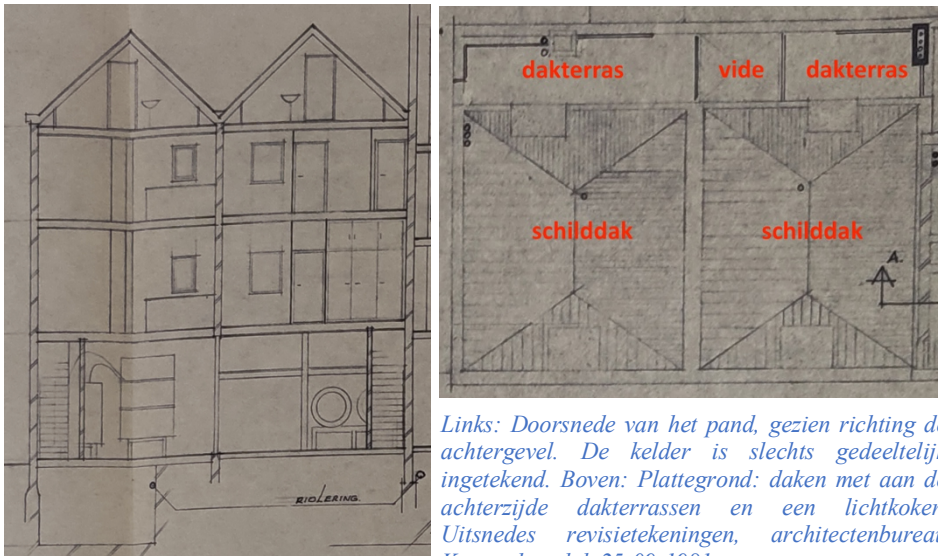

Uitsnede huidige topografische achtergrondkaart van Den Haag. Het perceel Oude Molstraat 20 is met een rode pijl aangegeven. Herkomst: pdok.nl.

Het perceel Oude Molstraat 20 staat in een bouwblok dat verder wordt omsloten door de Nobelstraat (zuid), de Prinsstraat (west) en de Juffrouw Idastraat (noord). Het pand is opgebouwd uit een voorhuis, een tussenlid met aan weerszijden een binnenplaats, en een achterhuis.

Het staat in het oude centrum, in het zogenaamde Hofkwartier van Den Haag. Het pand is met de voorgevel op het noordoosten geïoriënteerd. Voor de leesbaarheid van het rapport wordt echter de term oostgevel gehanteerd.

Links: Doorsnede van het pand, gezien richting de achtergevel. De kelder is slechts gedeeltelijk ingetekend. Boven: Plattegrond: daken met aan de achterzijde dakterrassen en een lichtkoker. Uitsnedes revisietekeningen, architectenbureau Kruger b.v. d.d. 25-09-1981

Oude Molstraat 20 bestaat feitelijk uit een dubbel huis, elk onder een schilddak met daarachter een dakterrass. Het linker huis staat op een rechthoekige plattegrond, terwijl het rechter huis op L-vormige plattegrond staat, met in de hoek van de L-vorm een vide die dient als lichtkoker voor beide huizen. Het geheel is opgebouwd uit een kelder, begane grond, eerste en tweede verdieping en zolders. De begane grond is samengetrokken door de scheidingsmuur te vervangen door kolommen. De begane grond betreft thans een café, met de kelder als opslagruimte. Het café heeft huisnummer 20B.

In het linker huis is een woning op de eerst verdieping opgenomen (huisnummer 20), en een woning die de tweede verdieping en de zolder met dakterrass aan de achterzijde omvat (huisnummer 20A). Beide woningen zijn ontsloten vanuit het trappenhuis dat is ontsloten via een deur geheel links in de pui van de voorgevel. In het rechter huis bevindt zich boven de begane grond één woning, met het huisnummer 20CD. Deze woning is toegankelijk vanuit het trappenhuis dat is ontsloten via een deur geheel rechts in de pui van de voorgevel.

GESCHIEDENIS

Oude Molstraat

De Oude Molstraat gaat in ieder geval terug tot in de 14de eeuw, en was tot in de 16de eeuw nog geen echte straat maar een achterpad van de huizen aan de voorname Molenstraat, de Nobelstraat en het Noordeinde. De Oude Molstraat diende als grens van de vanuit deze voorname straten uitgezette percelen. In archieven gaan beschrijvingen van bebouwing aan de Oude Molstraat terug tot in de 15de eeuw, in het hofboek van 1458-1490 waarin ter plaatse van de huidige huisnummers 16 en 18 een hoekhuis met de voorgevel aan de Nobelstraat stond, met daarachter, op nummer 20, twee “borden (houten) cameran”, en vervolgens, op nummer 22-24, twee “steenen cameran”. “Cameran” waren kleine woningen van één vertrek, die vaak op de rand van een erf werden gebouwd om verhuurd te worden of als huisvesting voor personeel, en dienden tevens als erfafscheiding. De twee houten cameran op nummer 20 hadden een gezamenlijk dak, evenals de stenen cameran op de nummers 22 en 24, en die op nummer 34, en behoorden alle tot de eigenaar van genoemd hoekhuis. Een eeuw later liet Jacob Pijnsen een voornaam huis bouwen achter de nummers 22-24, op een veel groter, aan de Nobelstraat door een muur afgesloten erf. De Pijnsens zijn in verschillende periodes eigenaar van genoemde huizen aan de Oude Molstraat. Nummer 20 was van 1557 tot 1582 in hun bezit. De achterpoort en een stal stonden op de nummers 26 en 28.

Wanneer de houten “cameran” op nummer 20 versteend werden is niet precies bekend, maar dit zal vrij vroeg hebben plaatsgevonden.

Een kaart uit 1616 laat zien dat de Oude Molstraat toen al dichter was bebouwd. Op nummer 20 zien we een smal pand op rechthoekige grondslag met de noklijn evenwijdig aan de straat. Achter dit pand is het (terrein van) het grote huis van de familie Pijnsen te zien.

Kaart van C. Bos uit 1616, uitsnede. De toegevoegde pijl wijst op de plaats waar nu Oude Molstraat 20 staat. Heruitgave Die Haeghe 1919. Herkomst: Gemeentearchief Den Haag.

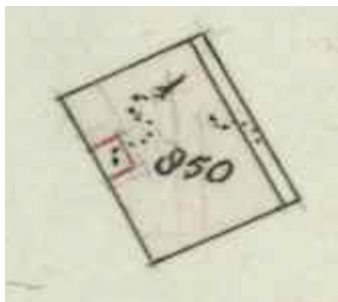
Pas eind 16de eeuw kwam de naam Molstraat in gebruik.

Tijdens de 80-jarige oorlog hadden de inwoners, van het dorp Den Haag, dat geen stadsmuur als bescherming had, veel te verduren van de Spaanse troepen. Ook vele panden zullen beschadigd zijn geraakt of vernietigd.

Oude Molstraat 20 was begin 17de eeuw in handen van goudsmid Jan van Biesen, die zijn pand wilde verhogen en daarmee in conflict kwam met de buurman op nummer 22-24: Van Biesen wilde tegen de hogere muur van zijn buurman aanbouwen. Uiteindelijk, in 1622, kwamen de heren tot een overeenstemming, en werd genoemde muur een gemeenschappelijke: “ende voor het gebruyck van deselven muer, soo heeft Van Biesen beloofd aen Pieter van den Lande te vereren eenen silveren beker soo groot of soo cleyn als het hem believen sal staende tot discretie van die Van Biesen”. Toen er een nieuwe buurman op 22-24 kwam, hield deze echter geen rekening met de afspraak en sloopte

een deel van de muur in 1625. Na tussenkomst van advocaten mocht Van Biesen alleen de keukenschoorsteen, die met genoemde sloop was afgebroken, weer opmetselen. Intussen werd de Oude Molstraat 20 in 1620 in tweeën gesplitst. In de 18de eeuw woonden de verschillende eigenaren er niet zelf maar verhuurden zij de huizen.

1877

In 1877 werd Oude Molstraat 20 gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Op de kadastrale hulpkaart uit 187 staat de wijziging opgetekend: een pand met achterin een lighthof. In de bijbehorende legger staat aangegeven: herbouw.

Kadastrale hulpkaart van het erf Molstraat 20 in 1877. Herkomst: Provinciaal Archief Zuid-Holland.

De nieuwe eigenaar C.G.H. Sinnigen, handelaar in manufacturen, ging er wonen. Een gedeelte verhuurde hij aan derden. Zijn winkel had hij daarvoor in het buurpand op nummer 18. Sinnigen kocht enkele jaren later het buurpand aan de andere kant: nummer 22. Na zijn dood in 1884 zette Nicolaas de Bekker de manufacturenwinkel op nummer 20 voort.

Reclameprent van Likeurstoker & wijnhandelaar J.J. Comerell uit 1900. Herkomst: Gemeentearchief Den Haag, coll.nr. kl.B.6062

bij de gemeente: "het benedengedeelte, begane grond en kelder zal worden ingericht tot distilleerderij met destilleerketel, verkoelkuip, met gemetseld grondvat tot berging van Jenever".² De aanvraag werd goedgekeurd. De begane grond werd vermoedelijk toen samengevoegd door op dit niveau de scheidingsmuur tussen beide huizen door te breken. Deze dragende muur werd vervangen door ijzeren kolommen en vermoedelijk een ijzeren ligger.

Toen in 1892 de weduwe van Sinnigen failliet werd verklaard, betekende dat ook het einde voor deze winkel.

Johan Jacob Comerell, wijnhandelaar, koopt nummer 20. Comerell had samen met zijn zoon toen al een winkel op de hoek van de Oude Molstraat en de Papestraat. Op nummer 20 zou niet alleen wijn worden verkocht, maar ook een distilleerderij worden gerealiseerd, die De Gekroonde Reigerskop heette.¹ Hiervoor vroeg Comerell een vergunning aan

¹ Uit: cafe-t-hoekpandje.nl

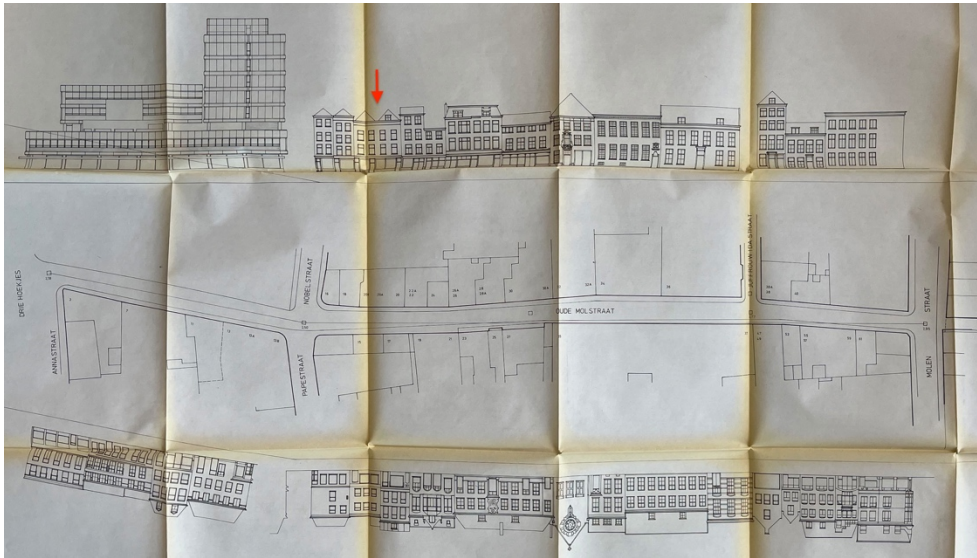
² Zie de bijlage "Distilleren" achterin dit rapport.

Interieur van de distilleerderij in 1910. Herkomst: Gemeentearchief Den Haag

Comerell overleed in 1896 waarna zijn weduwe en zijn zoon het bedrijf tot en met 1901 voortzetten. De firma Richters nam begin 1902 de zaak over, en breidde deze uit. Zo werden er naast de distillaten ook advocaten, likeuren en limonades verkocht. De groei betekende ook uitbreiding in filialen en van bedrijfsruimtes. In de Oude Molstraat werden de nummers 11, 30 en 32 aangekocht. In 1975 viel het doek voor de firma Richters, en werden niet alleen het bedrijf maar ook genoemde panden verkocht. De Stichting Monumentenfonds Den Haag kocht Oude Molstraat 20, 30 en 32 aan. Een jaar later kocht het fonds ook de nummers 22, 24 en 40. Al deze panden gingen over naar het toen opgerichte Stadsherstel Den Haag NV.

Stadsherstel Den Haag startte een grote restauratieronde. Ook Oude Molstraat 20 werd aangepakt.

Beschermde stadsgezichten, inventarisatie gevelwanden 1975. Gemeente 's-Gravenhage Dienst voor de Stadsontwikkeling. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag. De toegevoegde rode pijl geeft Oude Molstraat 20 aan.

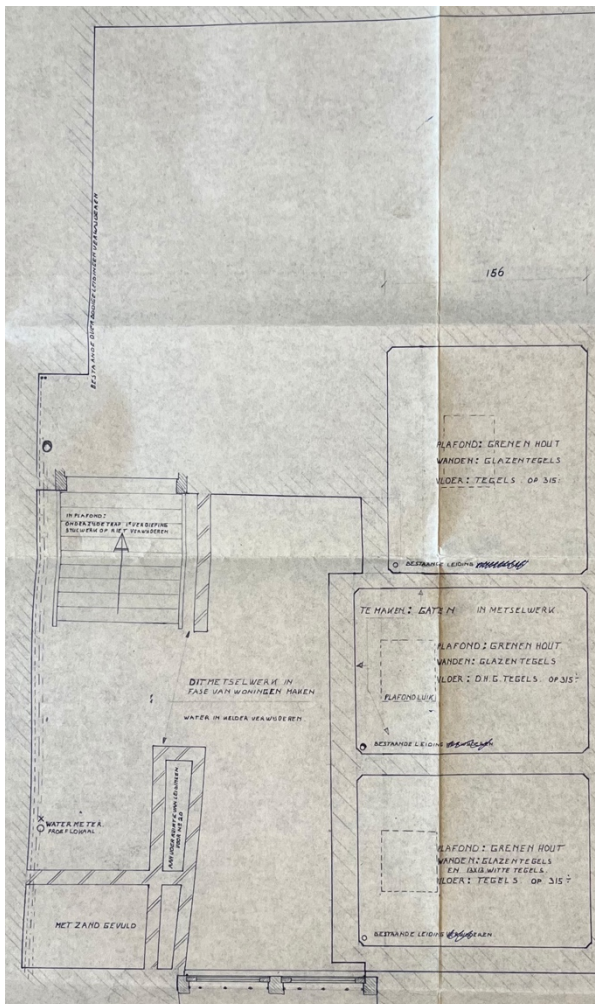
Links: foto van de voorgevel in de Jaren zeventig, vóór de verbouwing. Foto Meyer BV. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag. Boven: aanzicht voorgevel; uitsnede van de overzichtstekening bestaande toestand in juni 1976. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag.

Een foto uit ca. 1975 laat de voorgevel vóór de restauratie zien. De gevel bestaat op de begane grond uit een winkelpui die aan beide zijden beëindigd wordt door een deur naar de bovenwoningen. Links van het midden geeft een deur toegang tot de distilleerderij. Tussen de deuren bevinden zich winkelramen boven een met natuursteen beklede voet, en de deur naar het café in het midden. Op de puibalk staat de tekst: "WILH. RICHTERS DISTILLEERDERIJ 1^E KLASSE". Boven de pui is de gevel in vier vensterassen geleed, met T-vensters. In de bovenlichten van deze schuifvensters is glas-in-lood opgenomen. De gevel wordt bovenaan met een vrij zware kroonlijst beëindigd. Vóór de gevel is in de stoep voor het linker winkelraam een koekoek afgesloten door een metalen rooster opgenomen.

Achter de winkelruiten staan glas-in-lood binnenramen waarin centraal het logo "WR" is opgenomen.

De pui rond 1980. Foto Meyer B.V., herkomst: panddossier Stadsherstel Den Haag.

De distilleerderij was gevestigd op de begane grond, en had ook de beschikking over de kelder. In de laatste periode van de distilleerderij bevond zich links voor in de hoek een voorraadkelder die toegankelijk was via een rechte trap vanaf de begane grond. Dit deel van de kelder wordt via een koekoek in de stoep met vensters in de voorgevel van daglicht voorzien.

Rechts van het keldergedeelte bevonden zich drie grondvaten: ruimtes die elk dienden als opslagvat tijdens het distillatieproces.³ Een grondvat maakt onderdeel uit van het distillatieproces. Deze waren elk alleen via een luik in de vloer van de begane grond toegankelijk.

De tekening bestaande toestand uit 1976 geeft dit goed weer. Op de tekening is verder per vat aangegeven dat de vloer betegeld is, de wanden zijn voorzien van glazen tegels en het plafond uit grenenhout bestaat. Op tekening bevindt zich linksonder in de hoek van elk grondvat een bestaande leiding.

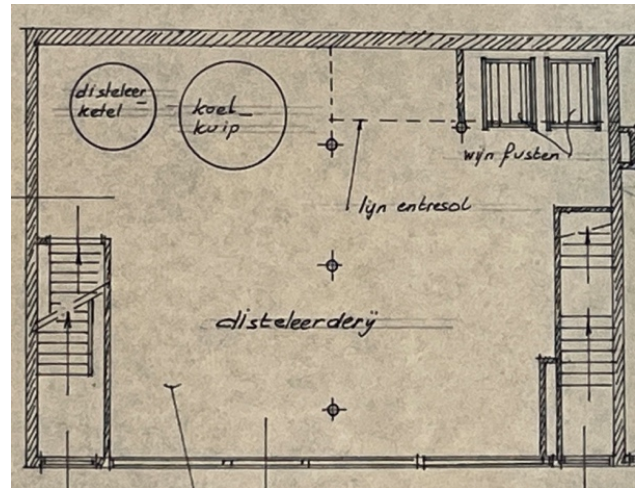
De kelder en deze grondvaten bevinden zich in de linker helft van het pand.

De kelder, plattegrond bestaande toestand uit 1981. Uitsnede van de plattegrond bestaande en nieuwe toestand en van een doorsnede nieuwe toestand. Tekening: architectenbureau Kruger b.v., februari 1981. Herkomst: Archief Stadsherstel Den Haag.

³ De functie van grondvaten wordt verder uitgelegd in de aan het eind van dit rapport opgenomen bijlage "distilleren".

Foto van de distilleerderij op de begane grond halverwege de jaren zeventig van de 20ste eeuw. Foto Peter Meyer BV, herkomst: panddossier Stadsherstel Den Haag

Plattegrond bestaande toestand van de begane grond in 1976. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag.

Op de begane grond van de distilleerderij bevonden zich linksachter de distilleerketel en de koelkuip. Rechtsachter lagen de wijnfusten, waarboven op een “entresol” vaten voor het rijpingsproces lagen. In het midden van de begane grond bevonden zich drie smalle kolommen.

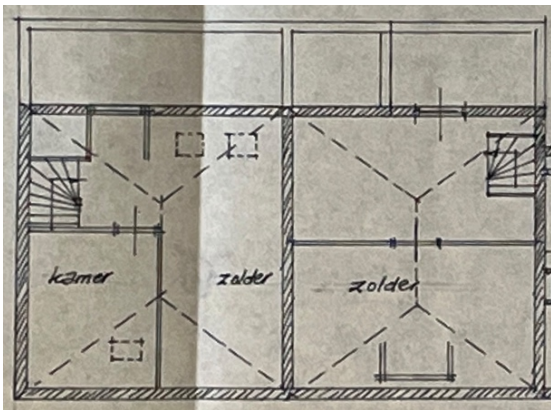
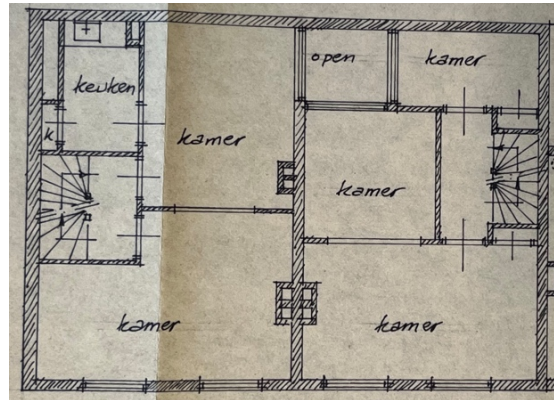
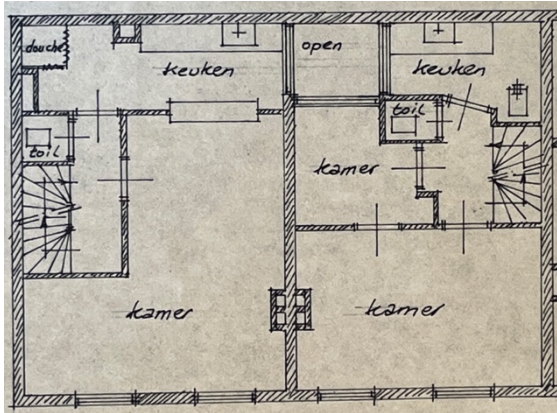
Op de hierboven opgenomen foto zijn in de betegelde vloer vier luiken zichtbaar, twee rechts van de kolommen en twee links daarvan, en enkele peilgaten. Laatstgenoemden waren nodig voor het peilen: omdat op jenever hoge accijnzen golden, werden de grondvaten regelmatig door een ambtenaar gepeild.⁴ Op de hierboven opgenomen foto behoren de twee luiken links van de kolommen tot de grondvaten die op de zojuist beschreven plattegrond bestaande toestand van de kelder uit 1976 op tekening staan. De rechter twee geven aan dat zich ook in die helft grondvaten bevonden, en vermoedelijk nog steeds bevinden.

Een douaneambtenaar peilt de inhoud van een grondvat. Opstelling in het Nationaal Jenever Museum te Schiedam. Op de vloer ligt eenzelfde ijzeren deksel van het peilgat als die in de vloer op de begane grond van Oude Molstraat 20. Herkomst afbeelding: beeldbank Gemeente archief Schiedam, beeldnummer 35029.

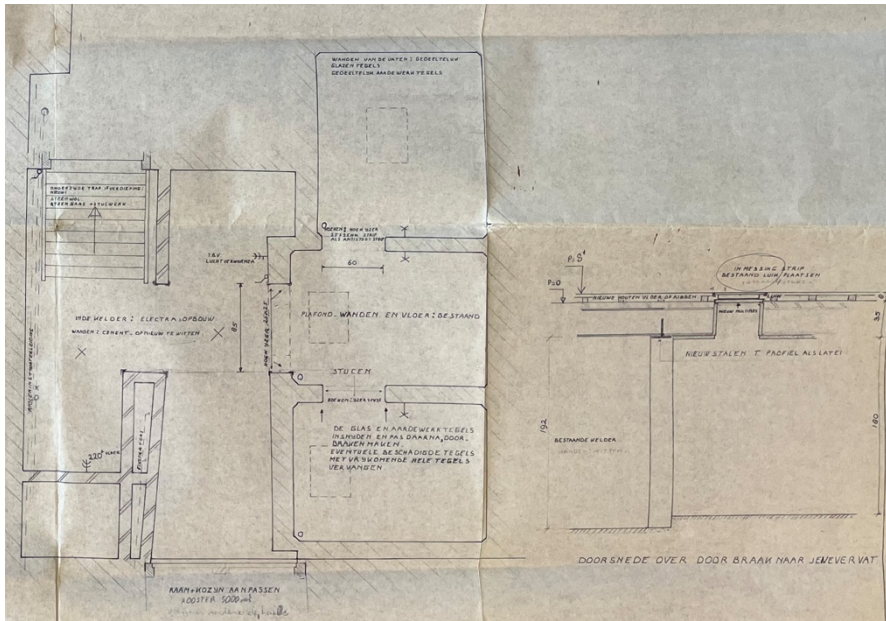
⁴ Zie ook de bijlage “distilleren” achterin dit rapport.

Achter de linker en de rechter deur van de voorgevel bevinden zich de trappenhuis, waarvan het linker trappenhuis leidde naar een woning op de eerste verdieping en naar één op de tweede verdieping en zolder, en het rechter naar één woning die de eerste en tweede verdieping plus zolder besloeg.

Plattegronden bestaande toestand, van respectievelijk de eerste verdieping (linksboven), de tweede verdieping (rechtsboven), en van de zolder (linksonder). Uitsnede van plattegronden, aanzicht en doorsnede uit 1976, tekening: J. Boode architect. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag.

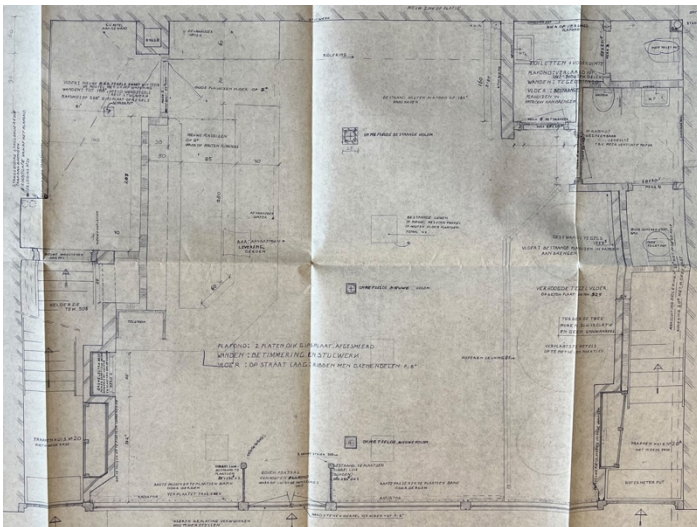
Uiteindelijk zou de restauratie begin jaren tachtig van de 20ste eeuw plaatsvinden.

Voorlopige bestektekening van de kelder uit februari 1981. Links de plattegrond en rechts een doorsnede "over doorbraak naar jenevertat" van de nieuwe toestand. Uitsnede van genoemde bestektekening. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag.

In de kelder werd vanuit het linker kelderdeel een doorbraak gemaakt naar het middelste grondvat. Vanuit dit centrale reservoir werd een daarna doorbraak naar beide grondvaten aan weerszijden gemaakt. Zoals ook op de bestaande toestand stond aangegeven, waren de vloeren en wanden van de reservoirs van glazen en aardewerken tegels voorzien. Op de bestektekening staat bij de doorbraken aangegeven: "De glas en aardewerk tegels insnijden en pas daarna doorbraken maken. Eventuele beschadigde tegels met vrijkomende hele tegels vervangen." Op de hoeken van de doorbraken moesten ijzeren stootstrips komen.

Op de doorsnede staat een nieuwe houten dekvloer op ribben aangegeven, waarin de bestaande luiken van de grondvaten in uitsparingen afgewerkt met messing strips, werden teruggeplaatst.

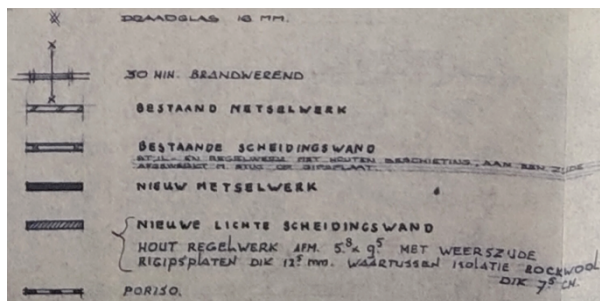
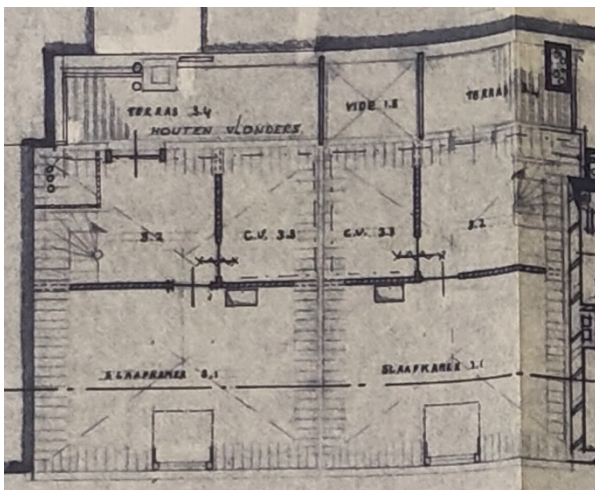
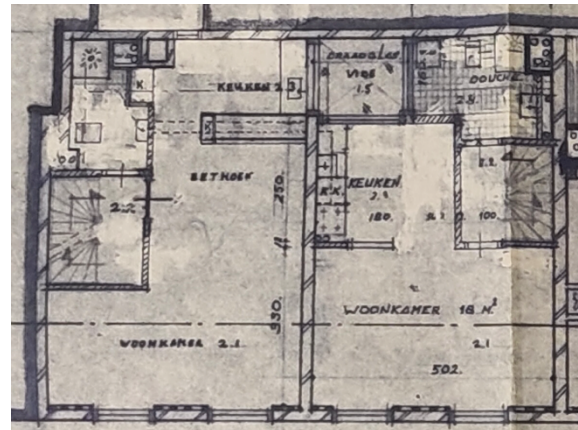
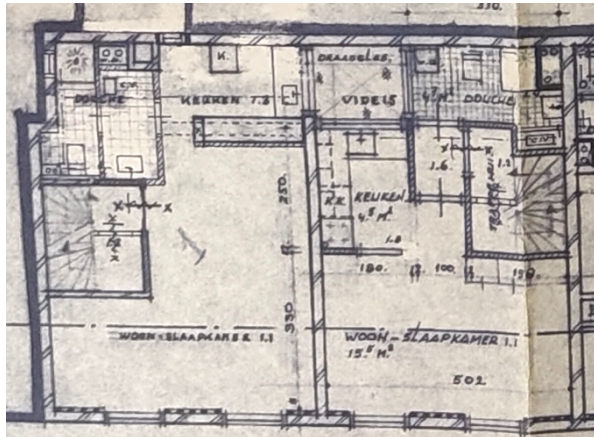
Plattegrond van de begane grond in 1981. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag. De voorgevel is onder, waarachter in het midden het tochtportaal van het proeflokaal. Geheel links en rechts beide trappen naar de bovenwoningen.

Achter het linker trappenhuis naar de bovenwoningen wordt met een nieuwe poriso muur een keuken afgescheiden. De keuken wordt voorzien van deels bestaande en deels nieuwe tegels. Aan de andere zijde van de nieuwe muur wordt een bar ingebouwd. Het café wordt voorzien van een nieuwe houten dekvloer met vierkante uitsparingen voor de ijzeren deksels van de grondvaten. Het koelvat en de distilleerketel, die vóór de verbouwing rechts achterin stonden, krijgen een nieuwe

plaats op een nieuw gemaakte verhoogde, betegelde vloer tegen de rechter muur. Rechts achterin wordt een toiletgroep ingebouwd.

Van de bestaande gietijzeren kolommen blijft de achterste behouden. Deze wordt ommetseld. Beide overige kolommen worden vervangen door nieuwe exemplaren, en deze worden eveneens ommetseld.

Zoals gezegd zijn er twee trappen naar de bovenwoningen: één aan de linkerzijde van het pand en één geheel rechts in het pand. Beide trappenhuisen worden ontsloten vanuit de Oude Molstraat.

Plattegronden nieuwe toestand uit 1981, op de afbeelding linksboven de eerste verdieping, op de afbeelding rechtsboven de tweede verdieping en linksonder de zolder. Wat betreft de indeling bevinden beide trappenhuisen zich op dezelfde plaats als op tekening bestaande toestand. Verder zijn op beide verdiepingen enkele muren doorgebroken en op andere plekken muren opgemetseld, en er zijn twee badkamers ingebouwd. De legenda laat zien dat de meeste binnenmuren nieuw zijn opgetrokken. Herkomst: panddossier Gemeente Den Haag.

De verdeling in woningen wordt als volgt: in beide helften één woning op de eerste verdieping, en één die de tweede verdieping en de zolder beslaat. In alle drie de woningen wordt een badkamer ingebouwd. Vrijwel alle binnenmuren worden vervangen.

Foto tijdens de renovatie van 1981-1982. Te zien is een gedeelte van de rechter helft van het pand ter hoogte van de bovenzijde van de tweede verdieping en van de zolder. Uitsnede uit het fotoboek "1980-1981-1982 Foto's van de Restauratie van de Panden 20, 22, 24, 30, 52, 40 Oude Molstraat te 's-Gravenhage", dat op 27 mei 1982 werd aangeboden door Snoeck Aannemersbedrijf B.V. aan Stadsherstel Den Haag. Herkomst: panddossier Stadsherstel Den Haag.

Op een foto uit de renovatie-periode 1980-1982 is te zien en te lezen dat de bovenste balksteenlagen van de voorgevel worden vervangen, en dat het pand van een nieuwe muurplaat wordt voorzien. Verder valt op dat de kapconstructie grotendeels is verwijderd, op de foto staat links nog een spantbeen. Op de achtergrond is op zolderniveau de topgevel zichtbaar die dateert van vóór de nieuwbouw in 1977.

OMSCHRIJVING EN ANALYSE

Exterieur

Voorgevel

Aanzicht, nieuwe toestand in 1977. Bestektekening architectenbureau Kruger. Herkomst: panddossier Stadsherstel Den Haag.

Volgens de bestektekening moesten de T-vensters in de voorgevel vervangen worden door 2x3 ruits exemplaren. Dit is niet uitgevoerd: de T-vensters zijn gehandhaafd.

De huidige voorgevel (2023).

Boven: de pui, Rechtsboven: detail boven winkelruit. Rechtsonder: jaartalsteen centraal boven de koekoek.

In de voet van de hardstenen winkelpui is centraal boven de koekoek het jaartal 1877 opgenomen. Boven het jaartal zullen de initialen van de bouwheer, H.G.S. staan, wat merkwaardig is omdat dit C.G.H. Sinnigen was.

De rijke gevelpui is geheel rechts eveneens met hardsteen bekleed, wat thans minder zichtbaar is omdat deze wit is gesausd. In deze muurdam is onder de verf in de hardsteen het getal 20 (het huisnummer) leesbaar. Daarboven lijkt eveneens een tekst of cijfers te staan, maar die zijn door de huidige verflaag onleesbaar geworden. Op het deurkalf staat geschreven: "DISTILLEERDERIJ VAN DE EERSTE KLASSE C.V. WILH. RICHTERS WIJNHANDEL SECTIE D 850".

Boven de pui is de gevel geleed in vier traveeën waarin T-vensters zijn opgenomen. Deze gevelopeningen worden door strekken ontlast. De gevel is hier in kruisverband opgetrokken, met hoekoplossingen in het metselwerk, zowel langs de dagkanten van de raamopeningen als bij beide gevelbeëindigingen, wat aangeeft dat deze openingen oorspronkelijk zijn.

Vide achterzijde

De vide die achter de derde travee achterin is uitgespaard, gezien vanaf het dakterras van 20CD (de rechter bovenwoning). De blinde muur rechts behoort tot het aangrenzende achterbuurpand. Beide vensters links behoren tot 20CD, terwijl de tegenovergelegen vensters tot 20 A behoren.

Achter de derde travee is in het achterste gedeelte van het pand een vide uitgespaard, die aan drie zijden zowel op de eerste als op de tweede verdieping de woningen aan de achterzijde van daglicht voorzien. De gevels zijn alle gepleisterd en wit gesausd.

Daken en dakterrassen

De achterzijde van de daken gezien vanaf het dakterras van Oude Molstraat 20 CD (dit is de rechter bovenwoning gezien vanaf de straat).

Beide woningen zijn voorzien van een eigen schilddak gedekt met rode Oudhollandse pannen. Centraal in beide achterste dakschilden is een dakkapel met deur opgenomen. De deur ontsluit het bijbehorende dakterras. Uit beide dakterrassen rijst een schoorsteen omhoog, die alle twee oorspronkelijk zorgden voor de afvoer van de stookketels achterin de stokerij.

Het gedeelte van het achterste dakschild links van de deuropening, gezien vanaf het dakterras.

Het dakterras van 20CD met links in de hoek een schoorsteen.

Het dakterras van 20CD gezien richting de zolder. Rechts een gedeelte van de vide.

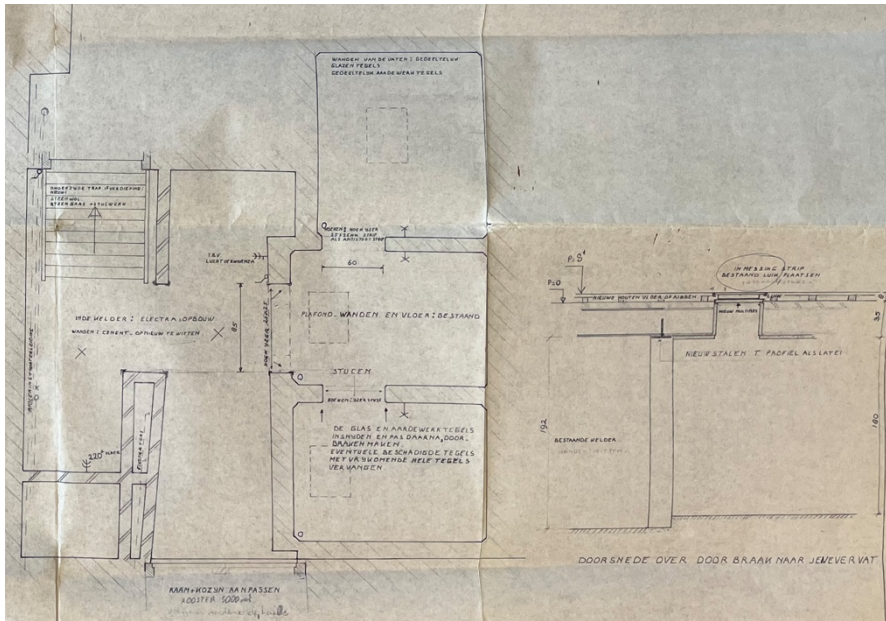
Het achterste dakschild van Oude Molstraat 20 CD is opgelicht en de achtergevel aan de vide is hoger opgetrokken dan de overige gevels. Waarom ervoor gekozen is om alleen dit dakvlak anders uit te voeren en de gevel hier hoger op te trekken, is niet duidelijk. Op de tekeningen bestaande noch nieuwe toestand eind jaren zeventig, begin jaren tachtig staat dit verschil aangegeven.

Interieur

Kelder

De kelder bestaat thans uit vier ruimtes: een grotere, langgerekte ruimte die vanuit de begane grond met een trap is ontsloten, en drie kleinere ruimtes op rechthoekige plattegrond. Laatstgenoemde ruimtes betreffen drie grondvaten die behoorden tot de likeurstokerij. Deze waren oorspronkelijk alleen via een luik in de vloer van de begane grond toegankelijk.

Voorlopige bestektekening van de kelder uit februari 1981. Links de plattegrond en rechts een doorsnede "over doorbraak naar jenevervat" van de nieuwe toestand. Uitsnede van genoemde bestektekening. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag.

De plattegrond nieuwe toestand op de voorlopige bestektekening van de kelder uit 1981 is sindsdien ongewijzigd en geeft daarom ook de huidige situatie aan. Op de plattegrond bestaande toestand uit 1981 zagen we dat de linker helft van de kelder toegankelijk was via een trap vanuit de begane grond, en dat de rechter helft bestond uit drie, alleen via een luik vanaf de begane grond toegankelijke, grondvaten van de likeurstokerij.

Tijdens de restauratie uit de periode rond 1980 werd vanuit het linker kelderdeel een doorbraak gemaakt naar het middelste grondvat. Vanuit dit centrale reservoir werd een doorbraak naar beide grondvaten aan weerszijden gemaakt. Zoals ook op de bestaande toestand stond aangegeven, waren de vloeren en wanden van de reservoirs van glazen en aardewerk tegels voorzien. Op de bestektekening staat bij de doorbraken aangegeven: "De glas en aardewerk tegels insnijden en pas daarna doorbraken maken. Eventuele beschadigde tegels met vrijkomende hele tegels vervangen." Op de hoeken van de doorbraken moesten ijzeren stootstrips komen. Genoemde glastegels en stootstrips zijn in de grondvaten aangetroffen, de aardewerk tegels niet.

Op de doorsnede staat een nieuwe houten dekvloer op ribben, waarin de bestaande luiken van de grondvaten in uitsparingen afgewerkt met messing strips werden teruggeplaatst.

Keldertrap die is ontsloten vanuit de huidige keuken op de begane grond.

De keldervloer gezien vanaf het middelste grondvat naar de voorraadkelder.

De voorraadkelder gezien richting de voorgevel met daarin dichtgezette kelderlichten.

De gehele kelder is overkluisd door gemetselde troggewelven op stalen profielen, evenwijdig aan de straat lopend. Dit geeft aan dat de kelders de huidige vorm in één fase zijn gerealiseerd, en gezien het toegepaste materiaal en de uitvoering dateren uit de periode dat Comerell rond 1890 hier een stokerij vestigde.

De vloer van de voorraadkelder, de linker helft, is belegd met cementtegels in een mozaïek patroon.

grondvaten

Het achterste grondvat.

Het centrale grondvat gezien naar het achterste reservoir.

Zoals zojuist beschreven zijn begin jaren tachtig doorbraken in enkele wanden van de grondvaten (dit zijn gemaakt om deze bij de kelder te trekken).

Foto links: Het middelste grondvat gezien vanuit de voorraadkelder.

Foto rechts: Het voorste grondvat gezien vanuit het centrale reservoir.

De rechter wand en een deel van de troggewelven van voorste grondvat.

Detail van een van de wanden van de grondvaten waarop de doorzichtige, glazen tegels goed zichtbaar zijn.

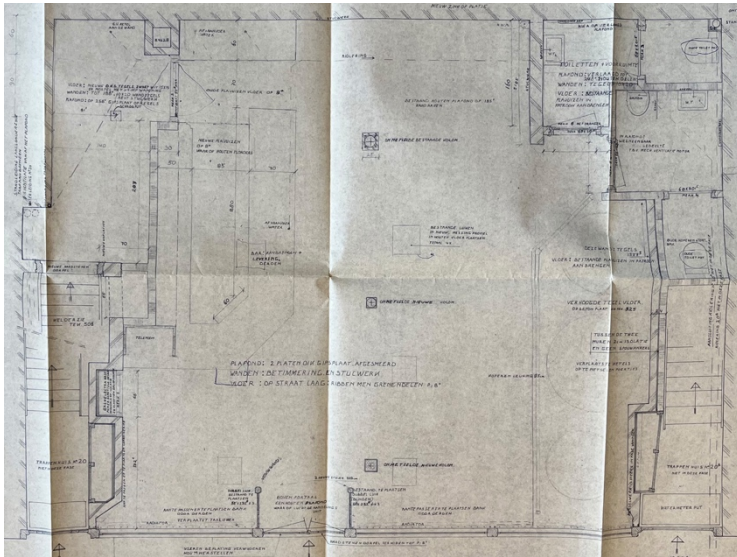
Op de voorgrond de vloer van het middelste reservoir. De tegels zijn hier vrijwel volledig weggesleten. Daarachter de glazen vloertegels van het achterste reservoir, die weliswaar veel slijtpatronen tonen maar nog niet geheel zijn weggesleten.

Het luik bovenin het middelste grondvat. Daarnaast is geheel links op de foto een gedeelte van een peilgat zichtbaar.

Alle vloeren en wanden zijn, en deels waren, voorzien van glazen tegels. De tegels zijn vooral op de vloer van het middelste grondvat grotendeels geheel weggesleten. De doorzichtige tegels bevatten strakke ribbels, en hebben een afmeting van 15x25 cm.

Begane grond

Plattegrond van de begane grond in 1981. Herkomst: archief Stadsherstel Den Haag. De voorgevel is onder, waarachter in het midden het tochtportaal van het proeflokaal. Geheel links en rechts beide trappen naar de bovenwoningen.

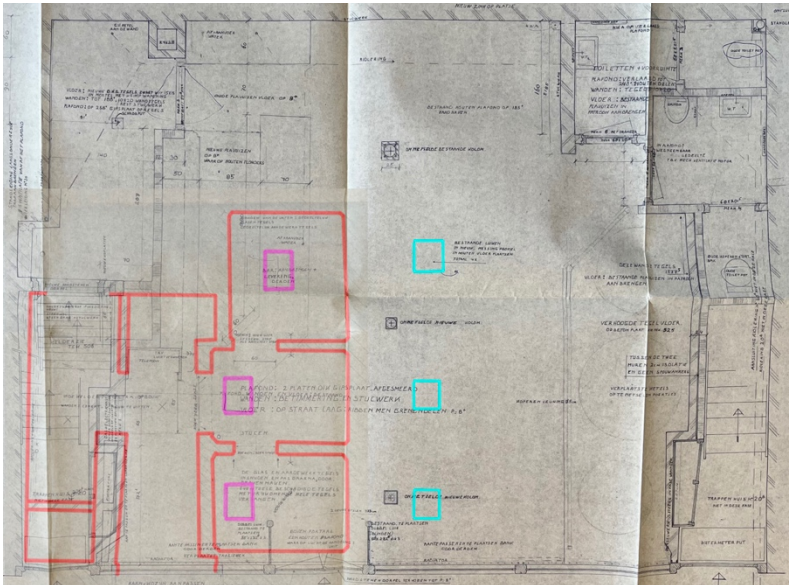
De begane grond bestaat uit de voormalige distilleerderij, thans café, met aan weerszijden een vanuit de Oude Molstraat ontsloten trapopgang naar de bovenwoningen.

Het café bevat links een rond 1982 ingebrachte bar, waarachter een keuken uit dezelfde periode is opgenomen, evenals de toiletgroep die zich rechts achterin bevindt. Rechts tegen de muur staan op een verhoging de koelkuip en de destilleerketel die zich vóór de verbouwing links achterin bevonden.

Overzichtsfoto's van het café. Boven: een panorama (en daarom iets vervormde) foto, met geheel links een gedeelte van het tochtportaal. Foto onder: panoramafoto gezien richting de voorgevel.

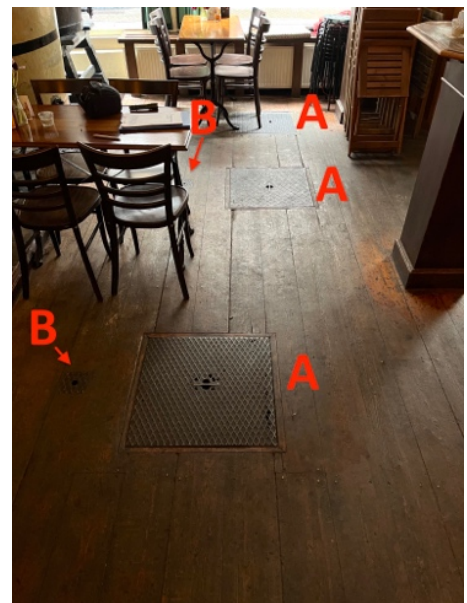
De ruimte is voorzien van een houten dekvloer waarin ijzeren deksels op de openingen van de oorspronkelijke, op kelderniveau gesitueerde, grondvaten zijn opgenomen. Tijdens het veldwerk waren van de drie grondvaten links van het midden alleen die van het voorste grondvat zichtbaar: in de huidige situatie staat de bar van het café op het deksel van het middelste en van het achterste thans in de kelder toegankelijke grondvat. Rechts van het midden bevinden zich drie deksels in de vloer en enkele deksels van peilgaten.

Links: Plattegrond van de begane grond uit 1981 met daarop geprojecteerd in rood de contouren van de kelder en in paars de houten luiken van de grondvaten. In turquoise de contouren van de ijzeren deksels in de houten vloer van de begane rond. De deksels van de peilgaten staan niet op deze tekening aangegeven. Foto boven: één van de deksels van de toegang tot een grondvat met daarnaast de (kleine) deksel van een peilgat.

Onder de op de vloer gelegen halfronde ijzeren platen is de deksel van een grondvat te zien, met rechts daarvan de bijbehorende deksel van een peilgat. Beide deksels behoren tot het grondvat achter de voorgevel links van het midden.

Deksels (A), op de plattegrond op de afbeelding hier linksboven aangegeven in turquoise, op de luiken van drie tijdens het veldwerk niet toegankelijke grondvaten in de vloer op de begane grond. Op de foto zijn twee deksels op peilgaten te zien (B).

Foto linksboven: de rechter zijde van het café, met op een verhoogde, betegelde vloer respectievelijk de destilleerketel, de koelkuip en een houten vat.

Foto linksonder: detail van de betegelde vloer.

Foto midden onder: detail van het houten vat met de tekst: Filter no. 5. inh: 9.40 HL. Gemengd op Kolen. Legger No. 5

Foto rechtsboven: Achter de kuipen worden de ramen die zich oorspronkelijk achter de café ruiten bevonden bewaard.

Foto rechtsonder: Detail van een van de ramen die achter de ruiten in de voorgevel stonden. De initialen W.R. staan voor Wilhelm Richters.

Tegen de rechter muur van het café staan op een verhoogde, betegelde vloer van links naar rechts respectievelijk het distilleervat, de koelkuip en een houten vat, die alle drie behoren tot de inventaris van de distilleerderij Wilhelm Richters die hier tot de sluiting van het bedrijf gevestigd was. De plaats van deze onderdelen van de distilleerderij is tijdens de renovatie van 1976 gewijzigd: zoals foto's uit de tijd van vóór deze renovatie en tekeningen bestaande toestand laten zien, bevonden de distilleerketel en de koelkuip zich toen links achterin, en de houten ton rechts achter.

Uit correspondentie tussen de Gemeente Den Haag en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg uit mei 1983⁵ blijkt dat bij de meerkosten van tegels sprake is van het bijmaken van tegels ter completering van een bestaande vloer. Het is niet duidelijk om welke bestaande vloer het gaat, maar gezien de hier toegepaste cementtegels zou het om deze vloer kunnen gaan. Zeker is dit niet: op de tekening bestaande toestand staat geen verhoogde vloer aangegeven, en er is geen foto uit de tijd van Richters bekend waarop de vloer rechts van de ingang staat.

⁵ Brief van de Gemeentesecretarie van 's-Gravenhage, afdeling openbare Werken aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, betreffende de meerkosten van de restauratie van de panden van N.V. Stadsherstel in de Oude Molstraat d.d. 18 mei 1983. Herkomst: panddossier RCE

Zoals beschreven in het hoofdstuk Geschiedenis, werd tijdens de renovatie van rond 1982 in de hoek rechtsachter een toiletgroep ingebouwd. Boven de ingang is een gevelsteen met ooievaar ingebracht. Dit dier staat centraal in het stadswapen van Den Haag. Verder refereert de ooievaar mogelijk aan de naam van de distilleerderij van Comerell, "De Gekroonde Reigerkop", lijkend op een reiger, die hier totdat Richters de zaak overnam gevestigd was. Een foto van een pand in Dordrecht laat een gevelsteen met gelauwerde ooievaar in de voorgevel van distilleerderij "De Ooievaar" in Dordrecht zien, wat doet vermoeden dat dit het embleem van deze Dordtse distilleerderij was.

Gevelsteen van distilleerderij De Ooievaar aan de Voorstraat in Dordrecht. Uitsnede van een foto uit het begin van de 20ste eeuw. Herkomst: beeldbank Regionaal Archief Dordrecht inv.nr. 552_101458

Links: de toiletgroep gezien vanuit het café. Boven de ingang een gegoten afbeelding van een ooievaar. De zwart-wit foto van de gevelsteen toont hetzelfde embleem, en betreft een uitsnede van een foto van de voorgevel aan een onbekende straat in Dordrecht. Volgens het bijschrift is de foto tussen 1880 en 1920 genomen. Herkomst foto: beeldbank RCE, documentnummer: OF-00236.

Foto's midden en rechts: de linker wc en de rechter wc-pot; de linker pot is van het merk Columbia, en in de rechter pot staat: "'R. N. 196805, The Activus wash down closet'".

In de zojuist genoemde correspondentie, waarin het meerwerk van de restauratie wordt behandeld, staat dat het bestaand sanitair monumentale waarde had en daarom gecompleteerd is.⁶ Het monumentale sanitair betreft waarschijnlijk de wc-potten. Waar deze zich vóór de restauratie bevonden is niet duidelijk: op de plattegronden bestaande toestand staan noch in de kelder, noch op de begane grond wc's aangegeven.

⁶ Idem.

Rechts van de bar ontsluit een deur de keuken van het café. In deze deur is geëtst glas opgenomen met Art Deco stijl, Het is niet duidelijk waar deze deur vandaan komt.

De deur die de keuken van het café ontsluit.

De keuken, op de linker foto gezien richting de achtergevel. Op de rechter foto gezien richting de voorgevel en naar de deuropening en trappgat naar de kelder.

De keuken is voorzien van een moderne inrichting. Vanuit deze ruimte is de kelder via een deuropening toegankelijk. Beide kozijnstijlen zijn onderaan deels weggesleten of -gezaagd in een holvorm, wat doet vermoeden dat men in de branderij-tijd ruimte schiep om jenevertonnen door de opening te kunnen krijgen. Het deurkozijn zal dan ook uit de bouwtijd van 1877 dateren. Op deze datering wijst ook de profilering van het kozijn.

Bovenwoningen

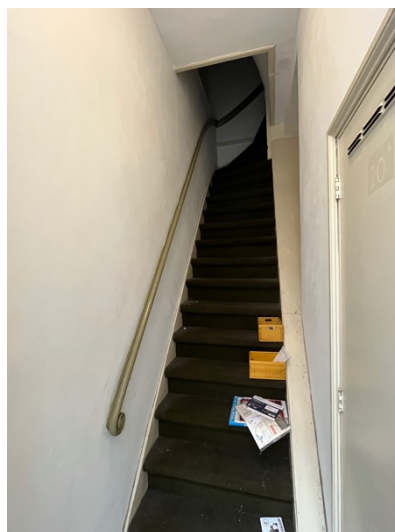
Er bevinden zich nog steeds drie bovenwoningen aan de Oude Molstraat 20: één op de eerste verdieping (huisnummer 20) in de linker helft van het pand,⁷ één daarboven (huisnummer 20A), en één woning in de rechter helft (huisnummer 20 C/D).

Trappenhuis links

Dit trappenhuis leidt naar Oude Molstraat 20 (woning op de eerste verdieping) en 20A (woning die de tweede verdieping en zolder met dakterras omvat).

Glas-in-lood, detail van het bovenlicht van de buitendeur die het trappenhuis ontsluit.

Het trappenhuis gezien vanaf de begane grond. Rechts is een gedeelte van een deur van een rond 1980 ingebouwde kast zichtbaar.

In het bovenlicht van de deur die het trappenhuis vanaf de straat ontsluit, is glas-in-lood opgenomen, met centraal een familiewapen met de tekst: “Verliest wat gij verliest, behoud u goeden Naam, Indien gij dit verliest, Verloren ist altzaam. Govert Janssenbuckx”. Het is niet bekend welk familiewapen is.⁸

Het trappenhuis is voorzien van vlak gestucte wanden en een vlak plafond van plaatmateriaal. De handgreep links is vermoedelijk oorspronkelijk (1877). Op het niveau van de begane grond is rechts in 1980 een inbouwkast geplaatst.

⁷ Deze woning was tijdens het bezoek aan het pand niet toegankelijk waardoor de huidige situatie daarom niet in dit rapport kon worden opgenomen.

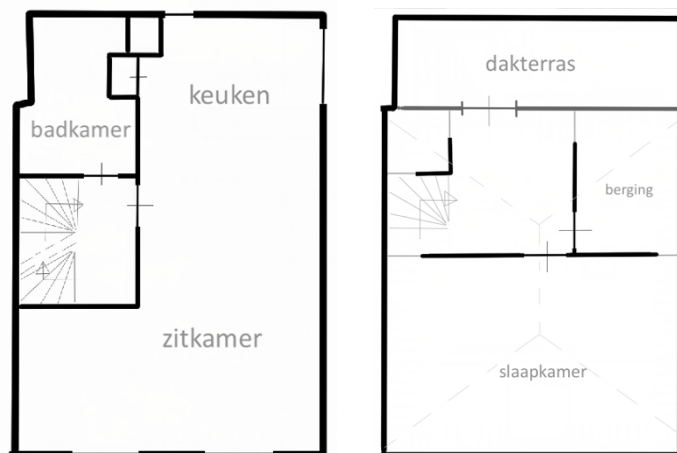
⁸ Het uitzoeken van wie dit wapen is, valt buiten de opdracht van dit rapport.

Oude Molstraat 20

Deze woning bevindt zich op de eerste verdieping van de linker helft van het pand. Omdat dit appartement tijdens het veldwerk niet toegankelijk was, wordt deze woning in dit hoofdstuk niet behandeld.

Oude Molstraat 20A

De woning Oude Molstraat 20A omvat de linker helft van tweede verdieping en de zolder met achtergelegen dakterras.

Geschematiseerde plattegronden van woning met huisnummer 20A. Links de tweede verdieping en rechts de zolder. Tekening Archisto 2023

Deze woning wordt ontsloten door een deur op de overloop van de eerste verdieping. De woning heeft de indeling zoals die op de revisietekening van 1981 was aangegeven behouden. De interieurafwerking is na 1981 grotendeels vernieuwd.

De tweede verdieping gezien richting de voorgevel,

De voorzijde van de woonkamer op de tweede verdieping. De voorgevel is links.

Foto links: de badkamer, ontsloten vanaf de overloop van het trappenhuis.

Foto boven: de tweede verdieping gezien richting de achtergevel. Het rechter venster bevindt zich aan de vide.

In de woonkamer bevindt zich op de scheiding tussen keuken en zitkamer een balk of latei. Deze latei vervangt waarschijnlijk de oorspronkelijke achtermuur die hier moet hebben gestaan.

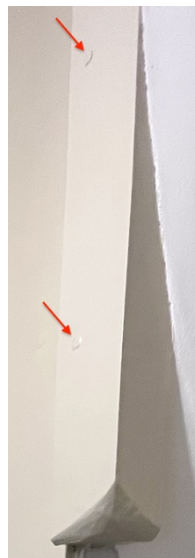

Foto links: Overloop van de trap, op de tweede verdieping. Achter de deuropening de trap naar de zolder.

Foto rechts: uitsnede van de linker foto; de spil behorende bij het tweede kwart van de trap naar de zolder. De toegevoegde pijlen wijzen op pennen die de treden extra met de spil zekeren.

Elementen als de houten pennen die in de constructie van de trappen zijn toegepast⁹, wijzen erop dat de trap vermoedelijk oorspronkelijk is.

⁹ Dit is een onderdeel van de constructie die niet meer wordt toegepast.

Zolder en dakterras

Foto links: de zolder bovenaan de trap. De deur rechts reeft toegang tot het dakterras. Foto boven: De zolder gezien richting de achtergevel.

Het interieur dateert van na de renovatie van 1978.

Ook de indeling van de zolder is sinds 1978 ongewijzigd. De kapconstructie betreft een gordingenkap gedragen door een verbeterd Hollands spant. Op de gordingen liggen de sporen.

De zolder van Oude Molstraat 20 (linker bovenwoning) gezien richting de achterzijde.

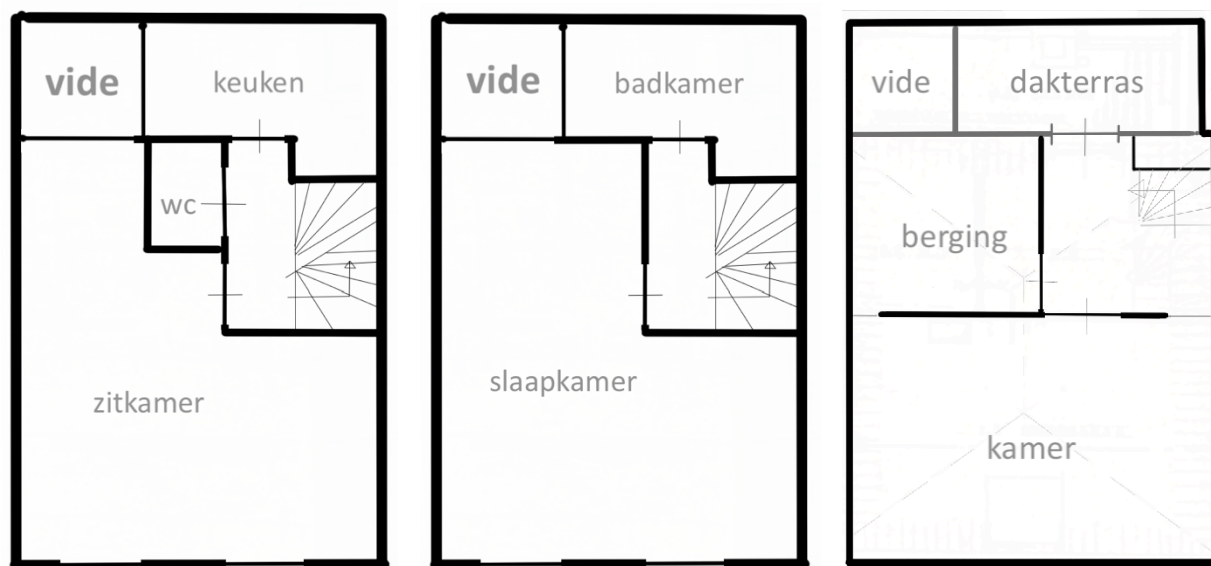
Uitsnede van een eerder in dit rapport opgenomen foto. Deze foto is tijdens de renovatie van 1981-1982 gemaakt. Te zien is een gedeelte van de rechter helft van het pand ter hoogte van de bovenzijde van de tweede verdieping en van de zolder. Uit het fotoboek "1980-1981-1982 Foto's van de Restauratie van de Panden 20, 22, 24, 30, 52, 40 Oude Molstraat te 's-Gravenhage", dat op 27 mei 1982 werd aangeboden door Snoeck Aannemersbedrijf B.V. aan Stadsherstel Den Haag. Herkomst: panddossier Stadsherstel Den Haag.

Rechter hoek tegen de voorgevel. De pijl wijst op een vermoedelijk restant van een vóórgaande kapconstructie.

Zoals we al zagen, is de kapconstructie tijdens de renovatie 1980-1982 tijdelijk grotendeels verwijderd. De foto uit die periode waarop dit zichtbaar is, laat verder een spantbeen zien dat haaks op het huidige spant staat. Daar waar de spantbenen en het Hollandse spant nu staan, stond vroeger voor zover zichtbaar geen spant. Vermoedelijk is er tijdens de renovatie voor gekozen om de kapvormen, twee schilddaken, te behouden, maar de vorm van de kapconstructie te wijzigen, waarbij waarschijnlijk gebruik is gemaakt van hergebruik van onderdelen van de verwijderde kapconstructie. In beide hoeken tegen de voorgevel lijken zich restanten van een vóórgaande kapconstructie te bevinden. De huidige kapconstructie betreft een gordingenkap gedragen door een verbeterde Hollands spant.

Oude Molstraat 20 CD

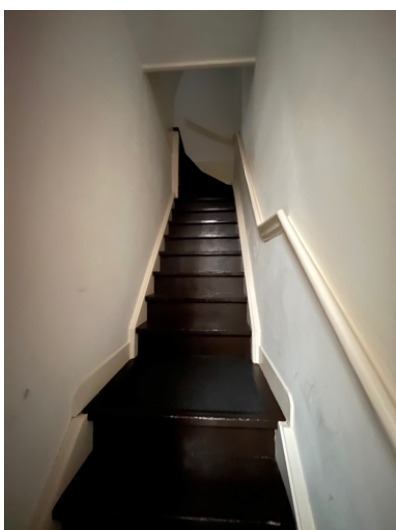

Geschematiseerde plattegronden, huidige toestand van Oude Molstraat CD (de rechter bovenwoning). De linker plattegrond betreft de eerste verdieping, de middelste plattegrond de tweede verdieping en de rechter plattegrond de zolder. Tekening Archisto 2023.

Na de renovatie 1980-1982 was ook de rechter helft van het gebouw ingedeeld in twee bovenwoningen. Deze zijn inmiddels samengevoegd tot één appartement.

Afgezien van de trap en een enkele binnenmuur, is tijdens de renovatie 1980-1982 het gehele interieur, inclusief de binnenmuren, vernieuwd, waarbij vermoedelijk enkele deurkozijnen zijn hergebruikt.

De woning wordt vanuit de deur rechts in de voorgevel op de begane grond ontsloten. Tegen de rechter muur begeleidt een 19de-eeuwse, vrij rijk uitgevoerde handgreep de trap naar boven.

De trap van de begane grond naar de eerste verdieping. Het is niet duidelijk waarom de tran een overloop bevat.

Het bovenlicht van de voordeur betreft een kiepraam.

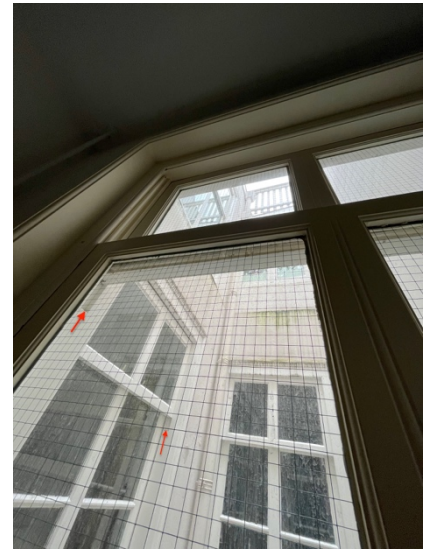
Rijk geprofileerde krul onderaan de handgreep van de trap naar de eerste verdieping.

De gang op de eerste verdieping, tevens onderdeel van het trappenhuis, gezien vanuit de keuken richting de voorgevel. De achterste deur rechts ontsluit de zijkamer.

De zijkamer gezien richting de achtergevel.

Vensters rond de vide op het niveau van de eerste verdieping. De toegevoegde pijlen wijzen op de sleuven waarin de bovenlichten kunnen schuiven.

Linker foto: De zijkamer gezien richting de voorgevel. Rechter foto: detail van het linker venster in de voorgevel met in de dagkant de katrol van een touw van het schuifvenster.

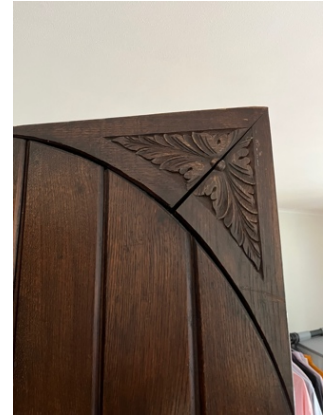
De vensters betreffen alle schuif-exemplaren waarvan de mechanismen nog in de kozijnen aanwezig zijn en die erop wijzen dat deze de 19de-eeuwse exemplaren betreffen.

De slaapkamer op de tweede verdieping, gezien richting de voorgevel.

De deur die de slaapkamer ontsluit, gezien richting de gang. Op de rechter is een detail van de deur te zien.

De badkamer, gesitueerd rechts van de vide op de tweede verdieping. Deze ruimte wordt ontsloten door eenzelfde rijk afgewerkte deur als de deur die de slaapkamer ontsluit.

De slaapkamer en de badkamer op de tweede verdieping worden elk door een houten deur met snijwerk ontsloten. Het is niet duidelijk of deze deuren hergebruikte exemplaren uit het pand zelf betreffen, of dat deze van elders zijn ingebracht.

Zolder

De gang ontsluit een kamer aan de voorzijde, een berging aan de achterzijde en een deur naar het dakterras aan de achterzijde. Ook hier is de kapconstructie vermoedelijk geheel gewijzigd tijdens de renovatie 1980-1982.

De zolder gezien richting de achterzijde.

Linker hoek tegen de voorgevel. De pijl wijst op een vermoedelijk restant van een vóórgaande kapconstructie.

SAMENVATTING BOUWGESCHIEDENIS EN CONCLUSIE

Het perceel waarop Oude Molstraat 20 staat, was al eind 15de eeuw bebouwd, maar mogelijk eerder. Er stonden toen zogenaamde ‘cameren’, eerst van hout, die later zijn versteend. Het erf werd in 1620 in tweeën gesplitst.

Volgens geschreven bronnen werd het huis, of werden de huizen, in 1877 gesloopt en vervangen door de huidige huizen, elk onder schilddak, waarbij beide zijgevels werden gehandhaafd. Deze zijgevels betroffen topgevels, wat aangeeft dat het dak van het pand dat er vóór 1977 stond een zadeldak moet zijn geweest met de noklijn evenwijdig aan de straat.

C.H.G. Sinnigen was eigenaar van het in 1877 nieuwe gebouw. Op de begane grond had hij een winkel in manufacturen. Daarboven waren woningen, waarvan hij er één zelf bewoonde en de rest verhuurde. Als wijnhandelaar Johan Jacob Comerell het pand in 1892 koopt, verbouwt hij de begane grond en de kelder tot distilleerderij. Vermoedelijk werd de kelder meteen voorzien van een of meerdere grondvaten. De begane grond werd, afgezien van de beide trappenhuisen naar de bovenwoningen, verbouwd tot één ruimte, waarbij de dragende scheidingmuur tussen de beide huizen werd ondervangen door een latei op ijzeren kolommen.

De firma Wilhelm Richters neemt Oude Molstraat 20 in 1902 over, en zet de distilleerderij voort. In deze periode zullen ongetwijfeld aanpassingen hebben plaatsgevonden, maar welke dat zijn is onbekend. Mogelijk werd het aantal grondvaten in de kelder uitgebreid. De huidige afwerking van glazen tegels heeft vermoedelijk in de periode-Richters plaatsgevonden. Omdat er weinig over grondvaten in kelders bekend is, zou nader onderzoek hierover meer duidelijkheid kunnen geven.

De distilleerderij zou hier gevestigd blijven tot 1975. De Stichting Monumentenfonds Den Haag kocht Oude Molstraat 20, 30 en 32 aan. Een jaar later kocht het fonds ook de nummers 22, 24 en 40. Al deze gebouwen gingen over naar het toen opgerichte Stadsherstel Den Haag NV. Deze panden werden alle gerestaureerd, nummer 20 tussen 1980 en 1982. De distilleerderij werd verbouwd tot café, waarbij de distilleerketel, het koelvat en een houten vat bewaard bleven. Bij de nieuwe inrichting van het café kregen deze ketel en vaten een andere plaats dan waar deze tijdens de sluiting van de distilleerderij stonden.

In de laatste periode van de distilleerderij waren in de kelder vermoedelijk drie grondvaten in gebruik. Deze bevinden zich in de kelder, min of meer achter de tweede travee. Gezien het feit dat zich niet alleen deksels en pijlgaten in de vloer van het café boven deze grondvaten bevinden maar zich ook rechts van het midden in deze vloer drie deksels en pijlgaten bevinden, is het zeer waarschijnlijk dat ook in de rechter helft van de kelder drie grondvaten aanwezig zijn. Op tekeningen bestaande toestand uit 1975 – 1980 staat alleen schetsmatig aangegeven dat zich hier niet meer in gebruik zijnde grondvaten bevinden. Het is daarom zeer waarschijnlijk dat laatstgenoemde grondvaten nog intact zijn in de rechter helft van de kelder. In de genoemde linker drie, die vermoedelijk tot aan de sluiting in 1975 nog in gebruik waren, zijn wanden ingebroken om vanuit de kelder de grondvaten te ontsluiten.

Tijdens de renovatie is het interieur op de begane grond, eerste en tweede verdieping en op de zolders gewijzigd, waarbij afgezien van de trappen en enkele muren geen 19de- of vroeg 20ste-eeuwse onderdelen bewaard zijn gebleven.

AANBEVELINGEN

Nader onderzoek naar de grondvaten van de distilleerderij, waaronder controleren of de grondvaten in de rechter helft van de kelder nog aanwezig zijn. Indien dit het geval blijkt te zijn, deze documenteren.

WAARDESTELLING

HET MONUMENT IN ZIJN CONTEXT

Ensemblewaarden

Het pand en specifiek de pui in de voorgevel op de begane grond behoort tot de geschiedenis van de distilleerderij die niet alleen op nummer 20 maar ook op nummer 11, 30 en 32 gevestigd was. De pui is hiervan nog als zodanig herkenbaar. In deze zin heeft het pand een hoge ensemblewaarde. In grondoppervlakte gaat het erf terug tot in de 15de eeuw en heeft daarmee in stedenbouwkundige zin een hoge monumentwaarde.

Gaafheids- en zeldzaamheidswaarden

Het pand is meerder malen ingrijpend verbouwd en vertegenwoordigt daarom in de zin van gaafheid als geheel een indifferente monumentwaarde.

De in de kelder gebouwde gemetselde grondvaten met glazen wandtegels, met in de vloer van de begane grond opgenomen peilgaten, luiken en deksels zijn zeldzaam en vertegenwoordigen een hoge monumentwaarde.

HET MONUMENT

Bouwmassa

De gevels van het dubbele huis dateren grotendeels uit het laatste kwart van de 19de eeuw en hebben daarmee een hoge monumentwaarde. De bouwmassa heeft daarmee een positieve tot indifferente waarde.

Exterieur

De voorgevel heeft de karakteristieke pui van de distilleerderij Richters goed behouden en heeft boven de begane grond de indeling en vensters uit de bouwtijd behouden, waarmee de voorgevel een hoge monumentwaarde vertegenwoordigt.

De dakterrassen met stoeptegels en houten hekken rondom zijn vrij recent geplaatst en vertegenwoordigen daarmee een indifferente monumentwaarde. Beide schoorstenen, uit elk terras één, behoren uit de distilleerderij-periode en vertegenwoordigen daarmee, zeker in combinatie met de nog aanwezige onderdelen van de distilleerderij op kelder- en begane grond niveau, een hoge monumentwaarde.

Interieur

De zichtbaar nog aanwezige en toegankelijke grondvaten zijn onlosmakelijk met Oude Molstraat 20 verbonden, en zijn als zodanig zeldzame relictten uit een relatief lange bloeiperiode van distilleerderijen in Zuid-Holland. Deze grondvaten hebben, inclusief de afwerking van glazen wandtegels, een hoge monumentwaarde. Indien in de rechter helft van de kelder inderdaad de drie grondvaten nog aanwezig zijn, hebben deze eveneens een hoge monumentwaarde, ook als dit er één of twee blijken te zijn.

De begane grond is, afgezien van de trappen naar de bovenwoningen, in de fase 1980-1982 geheel gewijzigd. Het interieur van de begane grond heeft daarmee een indifferente monumentwaarde. Uitgezonderd zijn de glas-in-lood binnenramen met het logo van distilleerderij Richters, de distilleerketel, het koelvat en het houten vat die alle onlosmakelijk tot Oude Molstraat 20 behoren en op zichzelf en als onderdeel van het pand een hoge monumentwaarde hebben. Beide oude wc potten, het ingemetselde embleem van de ooievaar en het geëtste glas in de deur naar de keuken hebben alle als object een hoge waarde maar zijn niet aan het pand gebonden.

De 19de-eeuwse trappen met handgrepen naar de bovenwoningen zijn een van de weinige bewaarde onderdelen uit de bouwperiode van 1877 en hebben daarom een hoge monumentwaarde. De interieurafwerking (vloerbedekking, wand- en plafonduafwerking) van de trappenhuizen dateert uit de periode 1980-1982 en later en vertegenwoordigt daarmee een indifferente monumentwaarde. Op respectievelijk de eerste en tweede verdieping en op de zolders is in de periode 1980-1982 en daarna de indeling grotendeels gewijzigd, waarbij alle binnenmuren zijn vervangen. De indeling en deze binnenmuren hebben daarom alle een indifferente monumentwaarde. Uitgezonderd zijn enkele muren van het rechter trappenhuis die voor zover was te verifiëren, tot de bouwdujd behoren en daarom een hoge monumentwaarde vertegenwoordigen.

Draagconstructie

De troggewelven boven de kelder en grondvaten dateren uit de beginperiode van de distilleerderij en vertegenwoordigen een hoge waarde. De balklagen tussen begane grond, eerste en tweede verdieping en de zolder zijn deels vervangen en vertegenwoordigen daarom een positieve tot indifferente monumentwaarde. De kapconstructies zijn in 1980-1982 grotendeels vervangen en vertegenwoordigen daarom als onderdeel van de restauratie "naar oud model" een positieve, maar in de zin van bouwhistorische bron een indifferente monumentwaarde.

Gebruikshistorie

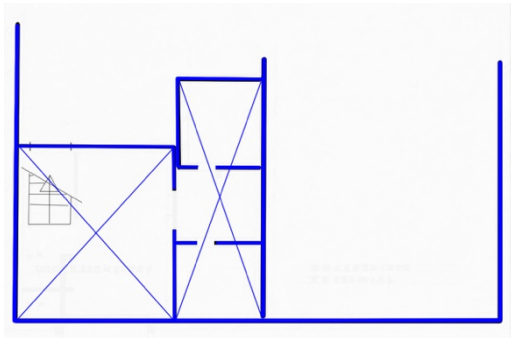
De grondvaten in de kelder met de bijbehorende deksels in de vloer van de begane grond, de pui in de voorgevel, de binnenramen met het logo van Richters, en de ketel en vaten behorende tot de distilleerderij op de begane grond laten alle de functie van distilleerderij zien. Al deze onderdelen vertegenwoordigen daarom een hoge gebruikshistorische waarde.

De trappenhuizen naar de bovenwoningen met duidelijke entrees in de pui in de voorgevel en de vensters boven de pui laten de functie van meerdere bovenwoningen zien, de functie die het pand vanouds boven de begane grond heeft gehad. Genoemde elementen vertegenwoordigen daarom een hoge gebruikshistorische waarde.

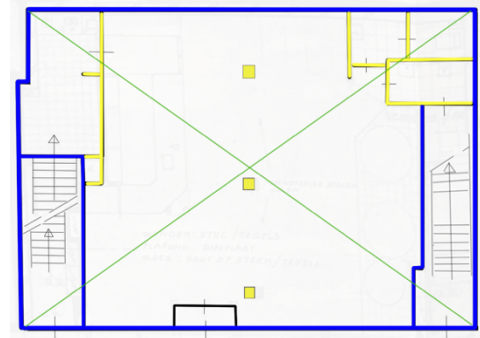
Geschematiseerde waarderingsplattegronden welke alleen gelezen kunnen worden in samenhang met de geschreven waardenstelling

Legenda

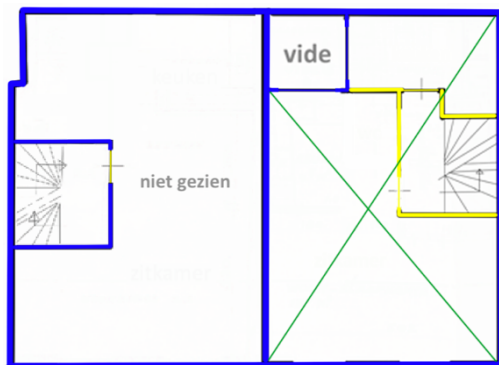
- Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk
- Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk
- indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk
- Balklaag of kapconstructie

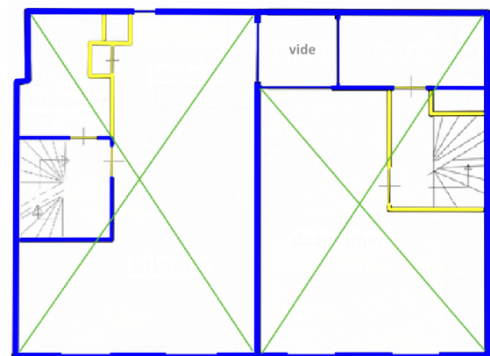
Kelder

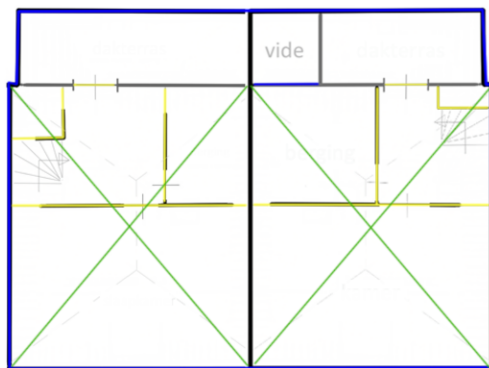
Begane grond

Eerste verdieping

Tweede verdieping

Zolder

BRONNEN

Archieven

Monumentenzorg Den Haag, panddossier

Haags Gemeente archief, beeldbank, notarieel archief en panddossier

Archief Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), panddossier, tekeningenarchief en beeldbank

Archief Stadsherstel Den Haag

Literatuur

M. Baeck, *Cementtegels: een verkenning*. In: Over de vloer, met voeten getreden. Zwolle, Amersfoort 2008

W.A. Braasem, *'s-Gravenhage in de fraaiste gesigten*, Den Haag 1968

H.E. van Gelder (red.), *Die Haghe, Jaarboek 1914/15*, Den Haag 1915

W. de Koning Gans, *Het Haags Grachtenboek, de waterwegen van het centrum in oude foto's 1855-1950*, Den Haag 1999

C, Kolman, R, Stenvert e.a., *Monumenten in Nederland, Zuid-Holland*, Zwolle/Zeist 2004

Meischke, R., H.J. Zantkuijl, P.T.E.E. Rosenberg, Zwolle 1997, *Huizen in Nederland, Zeeland en Zuid-Holland*, Zwolle 1997

R.S.M. Keiman, *Distilleerderijen*, Zeist 1996. Uitgave van de Stichting Projectbureau Industrieel Erfgoed, PIE rapportenreeks nr. 35

C.J.J. Stal, *Van stinkput tot stokerij. Uit de geschiedenis van de huizen Oude Molstraat 20, 22, 24, 30, 32 en 40*. In: *Die Haeghe*, Jaarboek 1981

www

shie.nl, Stichting Haags Industrieel Erfgoed, Bedrijven toen en nu

BIJLAGE

Distilleren¹⁰

Alcoholproductie

Voor de productie van alcohol moet eerst een suikerhoudende vloeistof worden vergist. Dit gebeurt door gist toe te voegen aan bijvoorbeeld vruchtensap. Er worden dan nieuwe gistcellen gevormd, waarbij een gedeelte van de suikers wordt omgezet in alcohol en koolzuur. De resterende gist wordt van de alcohol gescheiden en voor andere doeleinden gebruikt. Tijdens de vergisting wordt een klein gedeelte omgezet in fozelolie bestaande uit andere alcoholen, vluchtige zuren en ethers. De fozelolie wordt verwijderd omdat deze giftige bestanddelen bevat.

Distilleren

Het gistingproces stopt als de gistende vloeistof een alcoholpercentage van 10 tot 11 procent bereikt: daarboven worden de gistcellen gedood. De vloeistof moet worden gedistilleerd om een hoger alcoholpercentage te halen, waarna de alcohol kan worden verwerkt om jenever, likeur of bitter te maken.

De graanbranderij

In dit geval wordt met de term “branden” het distilleren bedoeld: het door verhitting van een alcoholhoudende vloeistof tot een alcoholpercentage van 40 tot 60 procent brengen. Dit vond plaats in de branderij. Genoemde gistende vloeistof werd in een ketel gedaan, en er werd mout aan toegevoegd om het versuikeringsproces op gang te brengen. Het mengsel heet dan het “beslag”, dat tot 61 graden Celsius werd verwarmd. Met tussentijds roeren werd het geheel een half uur tot drie kwartier op temperatuur gehouden, waarna het beslag werd afgekoeld door er een dunne spoeling (een restproduct van de eerste destillatie) of koud water aan toe te voegen. Om het gistingproces op gang te brengen werd vervolgens gist toegevoegd. Daarna moest het beslag enkele dagen staan gisten. De gist die zich hierbij op de bodem afzette, werd uit het beslag geschept en verkocht. Uit het verdere beslag werd vervolgens de alcohol gedistilleerd door het beslag onderaan te verhitten in koperen ketels. De alcohol dampen condenseerden tegen het bovenste gedeelte van de ketel (de helm), en liepen vervolgens via een koperen buis naar de naastgelegen waterkoeler. Laatstgenoemde

Foto met bijschrift: “Pompen uit het grondvat”. Distilleerderij J.J. Meder & Zn., Noordvest 95 te Schiedam in 1933. Herkomst: beeldbank gemeentearchief Schiedam, beeldnr. 01975.

bestond uit een groot rond of vierkant vat waar een spiraal doorheen liep. In de spiraal verdichtten de alcohol dampen zich en het vocht sloeg neer in een schuin daaronder gelegen grondvat. De vloeistof had op dat moment een alcoholpercentage van 15% en werd ruwnat genoemd. Het ruwnat moest nog twee keer gedistilleerd worden om tot een hoger alcoholpercentage te komen. Na de tweede ronde heette de vloeistof enkelnat en had een percentage van ongeveer 25%, en werd weer in een grondvat opgeslagen. Na de derde ronde was moutwijn of bestnat ontstaan met een alcoholpercentage van 45%. In het proces ontstond enkele malen genoemde fozelolie, die de brander tussendoor verwijderde.

¹⁰ Uit: Keiman 1996. Zie dit PIE rapport voor meer achtergrond informatie over historische distilleerderijen.

Omdat de accijns op alcohol hoog was, werden de grondvaten regelmatig gecontroleerd door ambtenaren. Een en ander was vastgelegd per wet, zoals te lezen is in het Bijvoegssel van het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden uit 1856:¹¹

No. 37. RESOLUTIE van den Minister van Financien,
van den 9den Februarij 1856, no. 6, houdende
bepalingen omtrent de peilstokken in de branderijen.

DE MINISTER VAN FINANCIEN,
Gelet op art. 35 der wet van den 28sten December 1855
(Staatsblad no. 193), houdende onder anderen, dat de peil-
stokken, die de branders bij hunne grondvaten voorhanden
moeten hebben, door de administratie moeten worden ge-
waarmerkt;

Gedigitaliseerd door Google

No. 37 en 38. 128

Heeft goedgevonden en verstaan :

A. Omtrent de bedoelde peilstokken en derzelver waar-
merking te bepalen als volgt:

Art. 1. Op het proces-verbaal, vermeldende den inhoud
van elk grondvat, moet worden aangeteekend de lengte van
den peilstok, van af den bodem van het vat tot het punt,
waar de stok boven het peilgat of den koker uitkomt.

Art. 2. Op het punt, waar de peilstok boven het peilgat
of den koker uitkomt, moet op den stok eene streep wor-
den ingesneden.

Art. 3. Op den peilstok moeten met olieverf vermeld zijn:

a. De kadastrale sectie en het nommer der branderij, en

b. Het nommer van het grondvat, waartoe de stok behoort.

Art. 4. De peilstok wordt voorts, ten blijke van waar-
merking, door middel van stempeling, van een merk voor-
zien, aanwijzende de letters RA, in een' cirkel.

Art. 5. De stempel moet op den peilstok worden inge-
dreeven, op de wijze als bij den ijk geschiedt.

De waarmerking met den stempel geschiedt door roeijers
of commiesen-roeijers.

Art. 6. De stempels moeten onder de daartoe aangewe-
zene controleurs berusten, en worden mitsdien telkens, na
gemaakt gebruik door de roeijers en commiesen-roeijers, da-
delijk aan de controleurs teruggegeven.

B. Enz. Accordeert met het origineel, voor zoo
veel het geëxtraheerde aangaat,

De Secretaris Generaal,
(Get.) VAN HOLJTEMA.

¹¹ books.google.nl